

והאיש משה גדול מאוד

מאיר בינג

בספור קורח(במדבר ט"ז)¹ מספרת התורה על שתי מרידות המשולבות לספור אחד²:

א. כנגד אהרון (כהונה) "ובקשתם גם כהונה" (י).

ב. כנגד משה (הנהגה) "כי תשתרר עלינו גם השתרר" (יג).

לעני"ד, בחינת תגובותיו של משה למרידות השונות יש בה ללמד על דמותו של משה. לאחר טענת דתן ואבירם כנגד הנהגת משה (יב-יד), התורה מספרת לנו על תגובתו הנרגשת של משה "ויחר למשה מאוד" (טו).

ביטוי זה הוא ביטוי ייחודי המופיע רק עוד פעם אחת, בפרשת חטא העגל:

"ויפן יורד משה מן ההר ושני לחת העדות בידו ... ויהי כאשר קרב אל המחנה ויראו את העגל ומחלת ויחר אף משה וישלך מיידו את הלחת וישבר אותם תחת ההר" (שמות ל"ב, טו-יט).

העם מרד בה', הם עבדו ע"ז ועשו אלוהי זהב, וכשמשה רואה זאת חורה אפו. משה המנהיג מגיב במהירות ואינו מאבד את עשתונותיו. הוא מגיב בסדרת פעולות (שם, יט-כ) לפתרון הבעיה: וירא, ויחר, וישלך, וישבר, ויקח, וישרוף, ויטחן ויזר, וישק. ריבוי הפעלים מלמד על פעולותיו הרבות, ועל כך שנעשו במהירות, וזאת משום שהוא רואה במעשה העגל מרידה בה'.

"ויעמוד משה בשער המחנה ויאמר מי לה' אלי" משה קורא לאנשים שנשאר נאמנים לה' ואשר לא מרדו בו. (שם, כו)

"ויאמר ה' אל משה מי אשר חטא לי אמחנו מספרי" (שם, לג)

הביטוי 'ויחר למשה' מציין את כעסו של משה מפני מרידת העם בה'.

אנו רואים בחטא העגל את גדולתו של משה. משה רואה את חטא העם, ואת מרידתם בה', הוא כועס, ומבצע מספר פעולות קשות כגון:

• שבירת הלוחות "אשר מעשה אלוהים המה" (שם, טז)

• קריאה לנאמני ה' להצטרף אליו והריגת המורדים (שם, כו)

מנהיגותו של משה מודגשת בספור זה. אף שהוא מצוי מחוץ למקום בזמן האירוע, הוא יורד אל העם ומתקן את החטא, בעוד אהרון מוצג כמי שסייע ליצירת העגל: "העגל אשר עשה אהרון" (שם, לב).

¹ כל המקורות במאמר הינם מספר במדבר, א"כ יצוין אחרת.

² יש הטוענים שהיו שלש מרידות, ויש קבוצה נפרדת של נביאים שאליה מתייחסת אמרת משה "שמעו נא בני לוי" (ט"ז, ח): ראה למשל את יעקב ליכט בפירושו לספר במדבר עמ' 110 וכן אנצ' עולם התנ"ך עמ' 97.

ביטוי דומה מופיע בספור נוסף אם כי בצורה שונה (במדבר, י"א, י):

<u>בעגל</u>	<u>בקברות התאוה</u>
ויראו את העגל...	וישמע משה...
ויחר אף משה	ויחר אף ה' מאוד
	ובעיני משה רע

פרק י"א בספר במדבר פותח בסיפור תלונת העם בתבערה (א-ד): "ויהי העם כמתאוננים רע באזני ה' וישמע ה' ויחר אפו" (א)

לאחר התבערה מופיע ספור תאוות העם לבשר: "והאספסוף אשר בקרב התאוה תאוה" (ד). בני ישראל אמצו את טענת האספסוף והתלוננו: "מי יאכילנו בשר זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם... ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עיננו" (ד-ו). משה שומע את תלונת העם, ותגובתו היא:

"וישמע משה את העם בכה למשפחותיו איש לפתח אהלו ויחר אף ה' מאוד ובעיני משה רע" (י). בהשוואה לפס' א': "וישמע... ויחר", ציפינו שמשנה יגיב באופן דומה אך התורה מספרת "וישמע משה ויחר אף ה'". משה אינו כועס, הוא לא מגיב כפי שה' הגיב (א) וכפי שניתן לצפות ממנו³.

לענ"ד, משה רואה את תלונת העם כתלונה המתייחסת להנהגתו, וע"כ אינו כועס:

"ויאמר משה אל ה' למה הרעת לעבדך... האנוכי הריתי את כל העם הזה... מאין לי בשר לתת לכל הם הזה כי יבכו עלי לאמור תנה לנו בשר ונאכלה" (י"א, יג)

"לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה כי כבד מותנו ואם ככה את עושה הרגני נא הרג..." (יא-טו)

משה רואה את ההנהגה כנטל, כתפקיד שהוא אינו יכול לשאת לבדו, ועל כן הוא מבקש עזרה: "לא אוכל אנכי לבדי", בכל נאומו הוא מדבר על עצמו (ארבעה פסוקים) ורק בפסוק אחד הוא מזכיר את עניין הבשר:

"מאין לי בשר לתת לכל העם הזה כי יבכו עלי לאמר תנה לנו בשר ונאכלה"

הוא רואה את תלונה זו כמופנית אליו ועיקרה הנהגתו את העם, בניגוד לדברי התורה: "וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכילנו בשר" (י"א, ד).

משה מיחס לבקשת הבשר משמעות שולית, הוא מוצא שעיקר התלונה היא ביחס למנהיגותו, וחותר את דבריו באמירה בעלת רגש עז מאוד: "ואם ככה את עושה לי הרגני נא הרג" (י"א, טו).

בעקבות בקשתו ה' מורה לו:

"אספה לי שבעים איש... ונשאו איתך במשא העם ולא תשא אתה לבדך ואל העם תאמר

³ לדוגמא, תגובת דוד לאונס תמר: "והמלך דוד שמע את כל הדברים האלה ויחר לו מאד" (שמואל ב' י"ג כא).

התקדשו למחר ואכלתם בשר כי בכיתם באזני ה' לאמר מי יאכילנו בשר... ונתן ה' לכם בשר...
יען כי מאסתם את ה' אשר בקרבכם... " (טז-כ).

תגובתו של ה' נחלקת לשנים; בחלקה הראשון היא מהוה תגובה לנאומו הנרגש של משה והיענות לבקשתו. שבעים הזקנים יצטרפו להנהגה וישאו עמו במשא העם. בחלקה השני מוצג פתרון לתלונת העם, בדברים אלו קיים פתרון לתלונת העם אך גם רמוזה בקורת על דברי משה:

דברי ה':	כי בכיתם באזני ה'	דברי משה:	כי יבכו עלי
	מי יאכילנו בשר (ראה פס' ד)	תנה לנו בשר	
	ונתן ה' לכם בשר	מאין לי בשר	

הקב"ה רומז למשה שתלונת העם היתה כלפיו ולא כלפי משה (ה' הוא זה שנדרש לתת בשר). וכך הוא אומר בהמשך: "יען כי מאסתם את ה' אשר בקרבכם" (כ), בניגוד לעם המתואר כמי שהאספסוף בקרבו "האספסוף אשר בקרב" (ד). משה אינו עומד על ביקורתו של ה' כלפיו: "ויאמר משה שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרב" (כא). למרות ביקורתו של ה' על דבריו הקודמים, הוא עדיין אוחז בטענה שהתלונה היא כלפיו.

בפרק זה אנו רואים שמשה אינו חש נכונה את המצב, ורואה את עצמו כמנהיג בלעדי ולא כשליח ה', ומכיוון שכך, התלונה לא חרתה לו, דווקא משום שראה בדבריהם ערעור על מעמדו שלו, ולא על מעמד ה'.

בסיפור זה עולה לכאורה ביקורת על משה הרואה עצמו כמנהיג בלעדי של העם, אשר תלונות העם מופנות רק אליו. אולם, מבין השיטין עולה אמירה חיובית, לפיה משה מגיע לידי כעס וחרון-אף, אך ורק כאשר מדובר במרידה בה', ועל כן בסיפורנו לא חרה לו. הכעס מופיע בסיפור העגל ובסיפור קורח, בהם לדעת משה מדובר במרידה בה'. לענ"ד ניתן לראות שמשה ראה בדברי קורח מרידה בה', ולאור דברינו מדוע דווקא בסיפור הזה הגיע לכלל כעס:

1. משה עומד בפני סיטואציה קשה, שתי קבוצות חוברות למרידה משותפת בתמיכת העם⁴. לנוכח המצב הקשה, משה נופל על פניו (ד) ורק מיד לאחר מכן, מתעשת ומגיב; "וידע ה' את אשר לו ואת הקדוש והקריב אליו ואת אשר יבחר בו יקריב אליו" (ה). כבר מן ההתחלה משה רואה את המרידה כמרידה בה' ולא בו, ועל כן הוא מודיע שה' ידע, יקריב ויבחר את הראוי לתפקיד. לשונו של משה נחרצת וברורה "זאת עשו". הוא מעמיד את מבחן המחנות כעובדה מוגמרת ובמרכז המבחן עומד ה' "האיש אשר יבחר ה'" (ז).

2. "ויאמר משה אל קורח... לכן אתה וכל עדתך⁵ הנועדים על ה', ואהרון מה הוא כי תלינו עליו" (יא). משה רואה את תלונת קורח כתלונה נגד ה'. הקב"ה הוא שבחר מבני-ישראל את הלויים

⁴ המאיתם וחמישים הם נשיאי העדה, קריאי מועד ואנשי שם - כלומר מנהיגי העם.
כמו כן פסוק יט בו כתוב "ויקהל עליהם קורח את כל העדה" מוכיח שקורח מקובל בציבור הרחב כמנהיג.
⁵ האות ה"א לפני המילה נועדים גורמת לביטוי "הנועדים על ה'" לתפקד כשם תואר ולא כתואר פעולה. ראב"ע מצוין בפירושו שיש האומרים "כי ה"א הנועדים נוספת לשיטתם נועדים על ה' הוא תיאור פעולה ולא שם תואר.

ומתוכם את הכהנים לעבוד אותו, ומרידה זו היא בעצם מרידה בה' ובבחירתו ולא באהרון.

3. מגמה זו נמשכת אף בהמשך הסיפור:

"ויאמר משה בזאת תדעו כי ה' שלחני... כי לא מלבי... וידעתם כי נאצו האנשים האלה את ה'" (כח-ל).

בדברי משה יש שני מוטיבים עיקריים:

א. הוא מנבא במדויק ובאריכות את העתיד להתרחש, והתורה אכן מתארת לנו שכל דבריו התרחשו.

דברי משה:	ופצתה האדמה את פיה	תיאור התורה:	ותפתח הארץ את פיה
	ובלעה אותם ואת כל אשר להם		ותבלע אותם ואת
			בתיהם... ואת כל הרכוש
וירדו		וירדו הם וכל אשר להם	
חיים שאולה		חיים שאולה	

ב. לדבריו, דתן ואבירם מרדו בה' ("נאצו את ה'" (ל)) ולא במשה. עובדה זו היא הגורם לעונש החמור שנענשו. דתן ואבירם מסרבים לעלות אל משה באמרם "לא נעלה". ועל כך מספר הכתוב "ויחר למשה מאוד", הוא רואה את מרידתם כמרידה בה' (עיין סעיפים 1-3) והדבר חורה לו מאוד. לשיטתו דתן ואבירם מערערים על מעמדו של ה', ואין הם מסכנים את מעמדו שלו כמנהיג האומה.

משה בתשובתו לדתן ואבירם טוען: "לא חמור אחד מהם נשאתי ולא הרעותי את אחד מהם" (טו). המפרשים⁶ מתקשים כיצד דבריו מהווים תשובה לטענות דתן ואבירם: "המעט כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש להמיתנו במדבר כי תשתרר עלינו גם השתרר אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאתנו ותתן לנו נחלת שדה וכרם העיני האנשים ההם תנקר" (יג-יד). אולם עפ"י שיטתנו הדברים ברורים. משה אינו רואה עצמו כמנהיג עצמאי, וכל מעשיו בשליחות של ה' נעשו. הוא טוען שלא לקח ולו חמור אחד⁷ לצרכיו שלו וכל מעשיו נעשו לשם שמים. לפיכך המרידה בו היא מרידה בה' וע"כ חרה לו מאוד.

גדולתו של משה מתגלה אף בעניין אחר בספור זה.

עפ"י התורה קורח ועדתו מורדים במשה ובה', ומצליחים למשוך אחריהם את העדה.

"ויקהל עליהם קורח את כל העדה" (יט), מן הכתוב עולה שאין המדובר רק במאיתים וחמישים הנשיאים אלא אף בקהל רב מן העם. ה' רוצה להענישם ואומר למשה ולאהרון: "הבדלו מתוך העדה הזאת ואכלה אותם כרגע" (כא), אך משה ואהרן מתנגדים לעונש זה. לטענתם אין להעניש

⁶ ליכט מתקשה להסביר זאת. הרשב"ם מפרש שמשה טוען שטענותיהם לגבי שררה לא נכונות אך קשה מפני שזו אינה טענתם. החזקוני מתקשה מאוד ועל כן הוא טוען שדבריו של משה הם תשובה לטענה שבפסוק ג "מדוע תתנשאו על קהל ה'".

הסבר אחר ניתן ע"י יחיאל מוסקוביץ' (דעת-מקרא) והיא, שטענת דתן ואבירם היא על בסיס רוחני אך למעשה המניע האמיתי הוא פוליטי ולא רוחני, לכן התשובה במישור הפוליטי יש בה לענות על טענתם.

⁷ ביטוי זה הוא מטבע לשון המופיע גם בשמואל א' י"ב, ג "את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי ואת מי עשקתי".

את כל העם בעונש קולקטיבי בגלל חוטא בודד "האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף" (כב),
 אע"פ שברור מן הכתובים שהעם היה שותף (אם כי פאסיבי) למרידתם.
 גדולתו זו של משה באה לידי ביטוי בצורה דומה בהמשכו של הסיפור.
 בסיום המרד תלונה חדשה-ישנה נישאת בפי העם "אתם המיתם את עם ה'" (י"ז, ו).
 העם נשאר נאמן לתפיסתו הקודמת לפיה "כל העדה כולם קדושים" (ט"ז, ג). לטענתם כולם הם
 עם ה' ואין משמעות למעמדות ולמוצא שבטי, טענה אשר עמדה בבסיס תלונת קורח. התפתחות
 האירועים לאחר התלונה מקבילה אף היא לספור קורח:

<u>בספור קורח</u>	<u>בתלונת "אתם המיתם..."</u>
"ויקהל עליהם קורח (את כל העדה)	"ויהי בהקהל העדה (על משה ועל אהרון)
אל פתח אוהל מועד	ויפנו אל אוהל מועד (והנה כסהו הענן)
וירא כבוד ה' אל כל העדה	וירא כבוד ה'
וידבר ה' אל משה ואהרון לאמור	(ויבואו משה ואהרון אל פני אוהל מועד)
הבדלו מתוך העדה הזאת	וידבר ה' אל משה לאמור
ואכלה אותם כרגע	הרמו מתוך העדה הזאת
ויפלו על פניהם" (ט"ז, יט-כב)	ואכלה אותם כרגע
	ויפלו על פניהם" (י"ז, ז-י)

למרות העונש הכבד שהוטל על המורדים (בליעת האדמה והשריפה) ישראל דבקים גם כעת
 בטענת קורח. בניגוד לפרק ט"ז בו העם היה פסיבי, בסיפור זה הוא פעיל במרידה. עובדה זו
 מונעת ממשה את האפשרות לטעון כפי שטען בעבר "האיש אחד יחטא", ואת האופציה להגן על
 העם מפני עונש, ולכן משה אינו מתפלל לה'. במצב זה משה מתגלה בגדלותו פעם נוספת,
 בנסותו בדרך שונה לצמצם את מספר המתים מהמגיפה. הוא מצווה את אהרון "קח את המחיתה
 ותן עליה אש מעל המזבח ושים קטרת והולך מהרה אל העדה וכפר עליהם" (י"ז, יא). לשונו
 קצרה והיא כוללת מספר רב של פעלים הבאים ברצף: קח, ותן, ושים, והולך, וכפר, שרק בסיימם
 מובא נימוק לפעולה "כי יצא הקצף מלפני ה' החל הנגף" (יא). אהרון חש את חשיבות העניין
 ומבצע בזריזות את הציווי "ויקח אהרן כאשר דבר משה וירץ אל תוך הקהל והנה החל הנגף בעם
 ויתן את הקטרת וכפר על העם: ויעמד בין המתים ובין החיים ותעצר המגפה" (יב-יג).⁸

⁸ לפי שיטת הרב גלעד – לאחר המגיפה ה' מראה לבני-ישראל בדרך חיובית (בלי הרוגים), שאהרון והלוויים הם שנבחרו לעבוד את ה', ע"י בחירת מטה אהרון ושבת לוי. אך בדברי בני-ישראל "הן גוענו, אבדנו, כלנו אבדנו, כל הקרב, הקרב אל משכן ה' ימות. האם תמנו לגוע" (י"ז, כד-כח) אנו רואים שגם המגיפה ובחירת המטה לא הרגיעו את רוח העם, העם עדיין זכר את המוות הנורא שהתרחש בשעה שכבוד ה' נגלה להם, והם חששו ממפגש מחודש.

לדבריו, הציווי ההלכתי (פרק י"ח) הכולל מספר עקרונות:

1. אבחנה חדה וברורה בין כהנים, לוויים ובני-ישראל.
  2. הכהנים והלוויים מצויים לדאוג שבני-ישראל לא יקרבו למשכן.
  3. ציווי על בני-ישראל לתת מתנות כהונה ולוויה.
- רק ההלכה, ולא הנסים והעונשים, הצליחה להרגיע בסופו של דבר את העם.

לסיכום, גדולתו של משה נגלת לעינינו דווקא בשעת כעסו. הכתוב מציין "ויחר למשה" רק בסיפורים בהם משוכנע משה שהמרידה היא בה'. ולכן ביטוי זה מופיע רק בחטא העגל ובמרידת קורח. סיפור המתאוננים מוכיח שמשה אינו חש לכבודו, ודווקא משום שהוא משוכנע שהתלונה כלפיו אין הוא כועס.

משה מתגלה מחד גיסא כמי שרגיש לכבודו של המקום ועל כן הוא מתמלא כעס וחרון כאשר מתבצעת פגיעה בכבודו, ומאידך גיסא כשלוחם של בני-ישראל המנסה להגן עליהם ולצמצם את עונשם.